

Culturele socialisatie en sociale stratificatie

Een toetsing van de culturele reproductietheorie aan de hand van vijf Nederlandse databestanden.

[Working Paper gepresenteerd op de NSAV Sociaal-Wetenschappelijke Studiedagen 1992].

Harry B.G. Ganzeboom
Ineke Maas*

1. Inleiding

Onder invloed van de publikaties van de Franse socioloog Bourdieu (Bourdieu & Passeron, 1970[1964], 1979[1970]; Bourdieu 1984[1979] lijkt in de laatste tien jaar de culturele reproductietheorie van sociale stratificatie steeds meer terrein te winnen. De portee van deze theorie laat zich als volgt samenvatten (zie ook Swartz (1977), DiMaggio (1979), De Graaf (1986)).

Individueen kunnen bij het nastreven van statusposities beschikken over twee typen hulpbronnen (in Bourdieu's termen: 'kapitaal'): materiële en culturele hulpbronnen. Onder materiële hulpbronnen wordt bezit of geldelijk inkomen verstaan op basis waarvan men zich toegang tot statusposities kan verschaffen. Wat betreft de opleiding gaat het dan om mogelijkheden om financiële kosten van een onderwijsloopbaan (school- en collegegelden, opportunitetskosten) te bedragen. Bij beroepsloopbanen kan men denken aan overdracht van eigendom of aanspraken op leidinggevende of gezaghebbende posities. Onder culturele hulpbronnen worden middelen gerekend die men heeft om zich statusposities te verwerven op basis van beschikking over informatie en andere vormen van symbolenbeheersing. In verband met de onderwijsloopbaan kan hierbij gedacht worden aan zulke uiteenlopende zaken als cognitieve kennis, het wekken van een bepaald aspiratieniveau, maar ook het beheersen van binnen het onderwijs vereiste gedragscodes. Voor wat betreft de beroepsloopbaan laten zich soortgelijke vormen van culturele hulpbronnen onderscheiden: voor beroepsuitoefening noodzakelijke kennis, aspiraties om een bepaald beroepsniveau te behalen of om in een bepaalde beroepssector actief te zijn en het beheersen van bepaalde gedragscodes die bij selectie in een beroep, respectievelijk succes daarin van belang kunnen zijn.

Met de differentiatie tussen culturele en materiële hulpbronnen correspondeert een differentiatie in statusposities en bijbehorende statussymbolen. De culturele ongelijkheid is nauw verbonden met opleidingsverschillen en uit zich met name in verschillen in culturele status tussen beroepen, waarbij intellectueel gerichte beroepen de eliteposities innemen. De materiële ongelijkheid is nauw verbonden met verschillen in inkomen en bezit en uit zich met name in economische status van beroepen, waarbij eigenaren en managers van grote bedrijven de toppositie innemen. Met economische status corresponderen vervolgens verschillen in materiële consumptie die het patroon van Veblen's (1948[1899]) conspicuous consumption volgen. Met culturele status corresponderen

---

* Harry Ganzeboom (1953) promoveerde in 1984 op het proefschrift *Cultuur en informatieverwerking* en is nu Hoogleraar Sociologie aan de Universiteit Utrecht. Ineke Maas (1963) promoveerde in 1992 op het proefschrift *Deelname aan podiumkunsten* en is nu verbonden aan het Max Planck Instituut für Bildungsforschung in Berlijn.

verschillen in culturele consumptie, met andere woorden participatie in kunstzinnige activiteiten. Verschillen in culturele en economische status en overeenkomstige materiële en culturele leefstijlen vormen te samen een tweedimensionele sociale ruimte (Bourdieu 1984(1979): pp. 128-129), die uit een differentiatie tussen hoog en laag, en tussen een economische en culturele elite in opgebouwd.

In traditionele samenlevingen spelen materiële hulpbronnen een hoofdrol bij de verwerving van statusposities, in het bijzonder ook bij de overdracht van statusposities tussen generaties. Men verwerft zich toegang tot een beroepspositie door het overnemen van eigendomsrechten of andere geërfde aanspraken. Onderwijskwalificaties zijn daarbij niet van overwegend belang. Overigens wordt schoolsucces in belangrijke mate bepaald door de financiële drempels in het onderwijs en bijgevolg door de middelen waarover men beschikt om deze te overwinnen. In traditionele samenlevingen zijn ook de verschillen in materiële consumptie groot. Volgens de culturele reproductietheorie is in modernere samenlevingen de betekenis van materiële ongelijkheid voor kansen in het stratificatieproces verzwakt, maar is hun rol overgenomen door culturele ongelijkheid. Met name de toegang tot onderwijsposities zou in sterke mate bepaald worden door de beheersing van de juiste culturele codes. Doordat de toegang tot beroepen in steeds sterkere mate door opleidingskwalificaties wordt bepaald, vertalen deze culturele verschillen zich ook op de arbeidsmarkt. Een rijkdom aan culturele hulpbronnen vergroot daarnaast met name de mogelijkheden beroepen te verwerven met hoge status in cultureel opzicht (bijv. onderwijsgevend, wetenschappers).

Intellectuelen ("cultureel kapitalisten" - De Swaan, 1986) zouden er in toenemende mate in slagen het schoolsucces van hun kinderen te bevorderen door investeringen in hun culturele kwaliteiten. Beroepen hoog op de culturele ladder nemen ook een steeds omvangrijkere plaats in in de beroepenstratificatie en culturele hulpbronnen zijn vooral behulpzaam voor het verkrijgen van zulke beroepsposities. Volgens aanhangers van de culturele reproductietheorie liggen de zaken ten slotte zelfs zo dat de betekenis van culturele hulpbronnen voor succes in onderwijs en beroep in de loop der tijd de positie van materiële hulpbronnen bij de handhaving van de intergenerationele reproductie van sociale ongelijkheid hebben overgenomen. Volgens deze opvattingen is historisch gezien de intergenerationele overdracht van statusposities niet alleen gehandhaafd of zelfs sterker geworden, maar qua karakter omgeslagen: ze voltrekt zich meer dan voorheen via de opleiding en betreft zich meer op de culturele dimensie van beroepsstatus dan op de materiële dimensie.

Hoewel deze claims over de overheersende en gegroeide betekenis van culturele hulpbronnen zeker niet eenduidig door beschikbare onderzoeksuitslagen ondersteund worden (Robinson & Garnier 1985; De Graaf 1987; Lamont & Lareau 1988; Ganzeboom, De Graaf & Robert 1990), kan voor de veronderstellingen van de culturele reproductietheorie goed een ondersteunende argumentatie gevonden worden. Culturele hulpbronnen zijn in tegenstelling tot materiële hulpbronnen positionele goederen waarvan niet de absolute, maar de relatieve hoeveelheid de waarde bepaalt. Alle cultuurspreidingsmaatregelen ten spijt is er geen gelijkere verdeling van culturele hulpbronnen over statusgroepen -- zoals afgemeten aan kunstparticipatie -- dan enige decennia geleden, integendeel (Knulst, 1989). De toegenomen invloed van culturele hulpbronnen zou daarnaast (ook) veroorzaakt kunnen worden door veranderingen aan de kant van het onderwijs. In toenemende mate wordt een beroep gedaan op kwaliteiten waarin van huis meegebrachte culturele hulpbronnen voordelen opleveren. Naast spellingslessen en hoofdrekenen zijn het klasgesprek, creatieve expressie en de sociale omgang tussen leerlingen bepalend geworden voor hoe leerlingen 'het op school doen'. Het eenduidige rapportcijfer is vervangen door een verbaal evaluatieverslag. Het onderwijs isoleert de leerlingen niet langer van het ouderlijk gezin, maar stimuleert juist de participatie van ouders in het schoolgebeuren. Men kan deze ontwikkelingen -- enigszins zwartgallig -- zo interpreteren dat de gangbare gedragscodes van de cultureel kapitalisten in toenemende mate de algemene spelregels in

het onderwijs zijn geworden en zij in toenemende mate "thuisvoordeel" hebben (Bernstein, 1971; Lareau, 1989). Men zou de culturele reproductietheorie in dit opzicht zo kunnen uitleggen dat het onderwijs de meest gunstige uitwerking heeft voor degenen die daartoe thuis goed op zijn voorbereid.

In de onderstaand gerapporteerde analyses onderzoeken we een deel van de hypothesen van de culturele reproductietheorie op hun geldigheid op een vijftal Nederlandse data. We richten ons daarbij op de rol die culturele hulpbronnen die in het ouderlijk milieu verworven zijn spelen in het stratificatieproces: welke invloed hebben deze hulpbronnen bij het verwerven van opleidings- en beroepsposities en bij de ontwikkeling van een leefstijl die met culturele ongelijkheid correspondeert? De rol van materiële hulpbronnen en daarbij behorende aspecten van het stratificatieproces blijft daarbij buiten beschouwing.

In navolging van het baanbrekende onderzoek op dit gebied (Bourdieu & Passeron 1979[1970]; DiMaggio 1982) en replicaties daarvan in Nederland (Van Calcar & Koppen, 1984; Kalmijn & Batenburg 1986; De Graaf 1987; Rupp, Walet & Van Wolput, 1990) zowel als in andere landen (Lareau 1987; Graetz 1988, De Graaf 1988; Mateju 1990, Kasillis & Rubinson, 1990) meten we de beschikking over culturele hulpbronnen af aan participatie in kunst en cultuur. Aan kunstparticipatie wordt in de culturele reproductietheorie een bijzondere betekenis toegekend, omdat het een van de meest aanwijsbare distinctiemiddelen is van de culturele elite: door middel van belangstelling toont men de juiste groeps codes te beheersen en kan men zich met groepsgenoten solidariseren. Beheersing van culturele codes in kunst speelt van oudsher ook een opvallende rol in onderwijscurricula. Een interpretatie van kunstparticipatie in termen van sociale distinctie ligt daarbij voor de hand, juist omdat met de participatie in kunst en cultuur geen duidelijk functioneel doel gediend wordt.

We gaan in dit artikel de invloed na van de culturele hulpbronnen die men vanuit het milieu van herkomst heeft meegekregen. We veronderstellen dat deze hulpbronnen aanwezig zijn bij degene die van huis uit met participatie in kunst en cultuur zijn grootgebracht, en in die zin 'cultureel gesocialiseerd' zijn. We richten onder aandacht op drie hypothesen over de invloed van zo'n culturele socialisatie die onderdeel van een culturele theorie van sociale reproductie zoals hierboven geschetst.

De eerste te toetsen hypothese noemen we de *hoofdeffect* hypothese. Ze houdt in dat het opgegroeid zijn in een gezin met een intensief cultureel klimaat in de latere levensloop zal leiden tot een hogere sociale statusposities en een meer cultureel gerichte levensstijl. De hoofdeffecthypothese is in eerder onderzoek verschillende malen getoetst en is daarbij herhaaldelijk bewaarheid. Het door Bourdieu & Passeron (1970, 1979) zelf gerapporteerde onderzoek is daarbij overigens van geringe waarde, omdat het erop neerkomt dat slechts bivariate verbanden tussen cultuurdeelname en statusposities wordt getoond. Overtuigender is het werk van DiMaggio (1982) en DiMaggio & Mohr (1985) die aantonen dat kunstparticipatie leidt tot schoolsucces en het verwerven van een hoger opgeleide partner, maar daarbij geen verband leggen met ervaringen in het ouderlijk milieu. Dat laatste gebeurt wel in onderzoek als dat van De Graaf (1986), Kalmijn & Batenburg (1986) en Ganzeboom, De Graaf & Robert (1990), waarin telkens een direct effect van culturele socialisatie in het ouderlijk milieu op opleidingsniveau wordt gevonden, nadat de invloed van andere variabelen, in het bijzonder het beroep en opleiding van de ouders constant wordt gehouden. Ander onderzoek (De Jager 1967; Ganzeboom 1989; Ganzeboom & De Graaf 1990) heeft de grote invloed van culturele socialisatie op de ontwikkeling van een culturele leefstijl aangetoond. In de hieronder gerapporteerde analyse zullen we deze bevindingen voor wat betreft een aantal nieuwe databestanden repliceren.

De tweede te toetsen hypothese noemen we de *trend* hypothese. Deze houdt de veronderstelling in dat met de modernisering van de samenleving culturele hulpbronnen een steeds belangrijker rol in stratificatieprocessen zijn gaan spelen. In dit artikel houden we een sterke

interpretatie van deze hypothese aan, die inhoudt dat de rol van culturele hulpbronnen niet alleen is toegenomen in verhouding tot die van materiële hulpbronnen, maar ook in absolute zin is gestegen. Onze analyse repliceren de analyse van Ganzeboom, De Graaf & Robert (1990) waarin werd gevonden dat -- althans in Hongarije -- de betekenis van culturele hulpbronnen historisch niet toegenomen lijkt.

De derde te toetsen hypothese is de *cultivatie*hypothese. Hierin wordt verondersteld dat culturele socialisatie niet alleen een direct effect heeft op de levenskansen en leefstijl, maar ook de werking van andere determinanten, in het bijzonder die van de opleiding, conditioneert. Volgens deze hypothese bereidt een culturele socialisatie de voedingsbodem voor de effectiviteit van het onderwijsaanbod, dat bekendheid met cultuur vooronderstelt en daarop voortdurend een beroep doet. Tegenover dit cultivatie-effect staat de mogelijkheid van compensatie, waarbij school en thuis elkaar aanvullen en vervangen bij het bepalen van levenskansen en leefstijlen.

2. Probleemstellingen en onderzoeksopzet

De vragen die we in het volgende proberen te beantwoorden, zijn derhalve:

- a) Is het waar dat personen die zijn opgegroeid in een gezin met een intensief cultureel klimaat, in de latere levensloop beschikken over betere levenskansen en een meer cultureel gerichte leefstijl dan personen die niet in zo'n gezin zijn opgegroeid?
- b) In hoeverre heeft zich een historische ontwikkeling voorgedaan naar een grotere invloed van het cultureel klimaat in het ouderlijk milieu op statusposities en leefstijl?
- c) In hoeverre versterken of compenseren de effecten van een cultureel klimaat in het ouderlijk milieu en het volgen van een hogere schoolopleiding elkaar?

In probleemstelling (a) maken we een onderscheid tussen levenskansen en leefstijl. Het onderscheid is vloeiend en speelt overigens geen rol bij de te toetsen hypothesen. Onder levenskansen verstaan we hier in eerste instantie verwerving van opleidings- en beroepsstatus. Daarnaast bekijken we het effect van culturele socialisatie thuis op sociaal-structurele kenmerken van netwerkcontacten, en wel de opleiding van de partner en de opleiding van kennissen en vrienden. Onder effecten op de leefstijl kunnen gerekend worden de invloed van culturele socialisatie op cultuurparticipatie in de latere levensloop, smaakuitingen met betrekking tot culturele objecten, en de manier waarop men zich in de sociale omgang presenteert.

In probleemstelling (b) gaat het om het historische verloop van de effecten van culturele socialisatie: zijn deze tegenwoordig sterker dan vroeger zoals in de culturele reproductietheorie wordt verondersteld? Om historische vergelijkingen te maken, zullen we in het navolgende gebruik maken van vergelijkingen van geboortecohorten. Dit limiteert strikt genomen de mogelijkheden tot toetsing tot die variabelen die geen levensloopcomponenten hebben. De opleiding, het eerste beroep en de opleiding van de partner behoren hiertoe, omdat deze kenmerken alle op een bepaalde leeftijd gefixeerd zijn. Voor andere kenmerken, zoals huidig beroep, waardenoriëntaties, en (huidige) cultuurdeelname, geldt dit niet: deze kunnen en zullen ook op latere leeftijd nog veranderen en verschillen tussen leeftijdsgroepen staan derhalve zowel voor cohortverschillen als levensloopeffecten. We zullen echter in een aantal gevallen toch een uitspraak hierover wagen op basis van de veronderstelling gedurende de levensloop het verband tussen socialisatie in de jeugd en de huidige situatie steeds verder afzwakt.

Bij probleemstelling (c) gaat het ten slotte om de mate waarin culturele socialisatie en de opleiding elkaars werking versterken, of als het ware veronderstellen. De cultivatiehypothese impliceert een interactie tussen school en culturele socialisatie thuis, die zich op twee manieren laat

uitleggen. Men kan het zo formuleren dat de opleiding alleen maar invloed op verwerving van statusposities heeft en het vormen van een overeenkomstige leefstijl, indien men van huis uit al tot cultuur gesocialiseerd is en het op school gebodene als het ware 'op goede aarde valt'. Dit betekent tegelijkertijd dat een adequate voorbereiding in het ouderlijk gezin de werking van de school effectiever maakt.

In de afgelopen tien jaar hebben we, in samenwerking met andere onderzoekers, bij verschillende gelegenheden gegevens verzameld over het cultureel klimaat in het ouderlijk milieu. De betreffende databestanden staan, met enige karakteristieken, opgesomd in Tabel 1. Drie van de vijf databestanden zijn verzameld in de stad Utrecht; deze bestanden hebben derhalve alleen betrekking op een stedelijke bevolking. De twee andere zijn verzameld in de provincie Utrecht, respectievelijk tien stedelijke gebieden met hun omgeving, en kennen deze beperking niet.

Wij betrekken onze gegevens in het volgende uit meerdere databestanden. Vanzelfsprekend lopen deze databestanden uiteen wat betreft het tijdstip van onderzoek, aard van de steekproef, de beschikbare operationalisaties, en mogelijk vele andere details. Conceptueel zijn de bestanden niettemin volstrekt parallel: er is geen reden om op voorhand te veronderstellen dat er belangrijke verschillen in kwaliteit zijn en dat sommige bestanden andere resultaten zullen opleveren dan anderen. De ervaring echter leert dat er ook in zulke situatie vaak duidelijk waarneembare, maar moeilijk te interpreteren verschillen naar voren komen.

We beschouwen de gekozen opzet met meerdere databronnen niettemin als een uitgesproken sterk punt van onze onderzoeksopzet. Immers, wanneer de vijf bestanden alle in dezelfde richting wijzen, kan men dit als een aanzienlijk sterkere bevinding beschouwen dan wanneer men dezelfde bevinding in één bestand doet. Nog belangrijker is de gekozen constructie wanneer de verschillende bestanden tot verschillende bevindingen wijzen. In dat geval zou men door de analyse van een enkel bestand simpelweg tot een verkeerde conclusie kunnen komen.

Samenvattend kan men zeggen dat we ook een expliciete methodologische probleemstelling hebben:

- d) In hoeverre laten zich algemeen geldige conclusies vaststellen over de invloed van culturele socialisatie in het ouderlijk milieu op basis van functioneel equivalente, maar via in detail verschillende onderzoeksprocedures verkregen en daardoor strikt genomen onvergelijkbare databestanden?

3. Variabelen

De procedures waarmee in al deze bestanden het cultureel klimaat in het ouderlijk milieu is vastgesteld, variëren, maar hebben als gemeenschappelijk kenmerk dat zij aan de respondent vragen retrospectief te rapporteren over culturele kenmerken van de ouders, toen de respondent opgroeide. Binnen deze algemene karakteristiek zijn telkens verschillende varianten gebruikt. Tabel 2 geeft hiervan een overzicht. De varianten verschillen naar het gebruikte aantal items (van vier in UTR83 tot twaalf in UTR86), soort cultuurdisciplines waarop de items betrekking hebben (meestal zijn lezen, museumbezoek en bezoek aan theater en concert wel vertegenwoordigd), de manier waarop de vraag geformuleerd is en de manier waarop het antwoord gegeven kon worden. Kortom, hoewel in alle bestanden gebruik is gemaakt van een adequate operationalisering, verschilt deze tussen de bestanden op elke mogelijk voorstelbare wijze. In sommige bestanden zijn echter (vrijwel) dezelfde vragen gesteld. Deze zijn in Tabel 2 opgenomen op dezelfde rij.

Tabel 2 rapporteert voor elk van de items de factorladingen in een eendimensionale factoranalyse, alsook de door de onderliggende factor totaal verklaarde variantie en Cronbach's

betrouwbaarheidscoëfficiënt. Uit deze analyses wordt duidelijk dat de gekozen operationalisaties alle min of meer equivalent zijn en in die zin onderling uitwisselbaar: de factorladingen lopen niet sterk uiteen tussen de items, en de verklaarde varianties en betrouwbaarheidscoëfficiënten verschillen niet tussen de verschillende bestanden. Alleen UTR83 valt wat betreft betrouwbaarheid enigszins uit de toon.

In Tabel 3 zijn de operationalisaties van de te voorspellen variabelen samengevat in zes groepen die corresponderen met de hierna te rapporteren analyses. We zullen de specifieke eigenaardigheden van de operationalisatie behandelen bij elk van de analyses, voorzover dat relevant is. Op deze plek kan volstaan worden met de waarnemen dat elk van de variabelen op nogal onderscheiden manier is gemeten, en bovendien dat ze niet allemaal in alle bestanden voorkomen. Behalve leeftijd en geslacht is geen enkele variabele op geheel vergelijkbare manier gemeten.

4. Methoden

De onderzoeksopzet met meerdere databestanden stelt enige bijzondere eisen aan de behandeling van de gegevens. Wij gaan ervan uit dat de via verschillende operationalisatie verkregen meetinstrumenten steeds functioneel equivalent zijn en derhalve een gelijksoortige invloed op het stratificatieproces hebben. Om deze veronderstelling te kunnen toetsen is het vereist meetinstrumenten in verschillende surveys in dezelfde meeteenheid uit te drukken. We hebben hiervoor de z-transformatie gekozen: de betreffende variabelen zijn uitgedrukt in eenheden standaarddeviatie, met gemiddelden 0. Uitgezonderd van deze behandeling zijn twee variabelen die strikt vergelijkbaar zijn tussen databestanden: geslacht en leeftijd. Geslacht is gecodeerd als 0 (vrouwen) en 1 (mannen); leeftijd is gecodeerd in jaren/10, zodat de coëfficiënten verschillen tussen cohorten van 10 jaar breed uitdrukken. Ook hebben we ervoor gekozen om het leeftijdsbereik in alle databestanden strikt identiek te maken (20-74 jaar).

We zullen de probleemstellingen beantwoorden aan de hand van multiple regressiemodellen, waarbij de invloed van culturele socialisatie wordt bepaald terwijl de invloed van relevante controlevariabelen statistisch constant wordt gehouden. De bestudeerde effecten van culturele socialisatie zijn derhalve steeds de directe effecten.

Naast het hoofdeffect van culturele socialisatie heeft elke regressievergelijking twee interactietermen, die gevormd worden door vermenigvuldiging:

- culturele socialisatie * leeftijd,
- culturele socialisatie * opleiding.

Met de eerste term wordt bepaald of er verschillen zijn tussen leeftijdsgroepen en welke dat dan zijn. Met de tweede term wordt bepaald of en hoe de invloed van culturele socialisatie afhangt van het niveau van de opleiding, en er sprake is van 'cultivatatie' dan wel van 'compensatie'. Alle variabelen (ook leeftijd) zijn in deze procedure gecentreerd, dat wil zeggen dat hun gemiddeld 0 is. Bijgevolg is het hoofdeffect van culturele socialisatie te interpreteren als het effect voor de totale steekproef, dat ook zou worden gevonden zonder de interactieterm. Centrereren verwijdert voorts multicollineariteit tussen hoofdtermen en interactietermen, zodat we met een simpele T-toets kunnen volstaan voor het toetsen van statistische significantie (vgl. Maas 1990: p. 128; Jaccard e.a., 1990).

Technisch gezien zijn alle vermelde coëfficiënten ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten. Omdat vrijwel alle variabelen in de analyse zelf gestandaardiseerd zijn, zijn ze numeriek gelijk aan gestandaardiseerde coëfficiënten. Daarom vermelden we alleen gestandaardiseerde coëfficiënten voor leeftijd en geslacht. De gestandaardiseerde coëfficiënten worden weggelaten voor de interactietermen, omdat ze daar geen betekenis hebben.

In alle tabellen worden eerst de effecten van de controlevariabelen vermeld en vervolgens die van culturele socialisatie en de twee interacties.

5. Analyse

Culturele socialisatie

Alvorens in te gaan op de effecten van culturele socialisatie op stratificatiekenmerken in de latere levensloop is het nuttig te analyseren van welke omstandigheden het afhangt of iemand cultureel gesocialiseerd wordt of niet. Tabel 4 geeft hierover de relevante regressievergelijkingen. Niet onverwacht is dat de belangrijkste verschillen worden gevonden tussen hoger en lager opgeleide ouders. Hierbij is de opleiding van de vader in doorsnee van iets meer gewicht van de moeder. Daarnaast draagt ook nog het beroepsniveau van de vader bij aan de culturele socialisatie. Belangwekkend is dat er vrijwel geen verschillen zijn tussen leeftijdsgroepen in culturele socialisatie. Slechts in één bestand zijn de jongeren significant in het voordeel, in andere is het soms zelf andersom. Deze uitslag is belangrijk omdat ze suggereert dat culturele socialisatie een variabele is die weinig gevoelig is voor historische veranderingen en dezelfde onderscheidingen maakt in jonge en in oude cohorten. De verschillen tussen mannen en vrouwen wisselen van teken tussen de bestanden, maar in twee gevallen rapporteren vrouwen significant meer culturele socialisatie dan mannen.

De analyse is verder opgedeeld naar de verschillende afhankelijke variabelen, waarover gerapporteerd wordt in Tabel 5 - Tabel 10.

Het bereikte opleidingsniveau

In Tabel 5 wordt het centrale doelwit van de culturele reproductietheorie bestudeerd: de behaalde opleiding. Deze variabele en de controlevariabelen zijn in alle bestanden aanwezig, en zij zijn in alle gevallen op vrijwel dezelfde (maar toch niet geheel identieke manier) gemeten. De gerapporteerde resultaten in Tabel 5 zijn dan ook tamelijk eenvormig. De controlevariabelen laten daarbij een vertrouwd patroon zien: een hoge opleiding vindt men onder mannen, onder jongeren en hen die een hoog opgeleide vader en/of moeder hebben. Vermeldenswaard is wellicht dat in vier van de vijf bestanden de opleiding van de vader van meer gewicht is dan de opleiding van de moeder.

Gesocialiseerd te zijn in een cultureel milieu blijkt vervolgens een significante stimulans voor het behalen van een hogere opleiding te zijn. Het effect van culturele socialisatie is in alle vijf bestanden significant; in grootte varieert het rond de 0.20. Daarmee vinden we een eenduidige bevestiging van de hoofdeffecthypothese van de culturele reproductietheorie: culturele socialisatie leidt tot schoolsucces.

De interactieterm van opleiding*leeftijd geeft vervolgens aan of het effect van culturele socialisatie verschilt tussen ouderen en jongeren. Dat doet het, en het effect is uniform in dezelfde richting: voor de ouderen is de culturele socialisatie belangrijker geweest voor het behalen van hun opleidingsniveau dan voor de jongeren. Dit is omgekeerd aan de trendhypothese uit de culturele reproductietheorie. Omdat het opleidingsniveau een kenmerk is dat tijdens de levensloop niet verandert, kan deze interactieterm als een historische trend worden geïnterpreteerd: vroeger was een culturele socialisatie (veel) belangrijker voor het behaalde opleidingsniveau dan tegenwoordig. De trend naar geringere betekenis van culturele socialisatie is weliswaar alleen in de drie van de vijf bestanden significant, maar omdat de coëfficiënten in de andere twee bestanden in dezelfde richting verwijzen, vinden we hiermee een krachtige weerlegging van de veronderstelling van de culturele

reproductietheorie dat culturele verschillen in toenemende mate van belang zijn in stratificatieprocessen.

Beroep

De volgende afhankelijke variabele is de bereikte beroepshoogte. Tabel 6 rapporteert hierover. Ook deze variabele is aanwezig in alle bestanden, maar de operationalisatie in het UTR83 bestand is minder gedetailleerd en onvergelykbaar met de andere bestanden. In alle overige bestanden is het beroep gecodeerd naar de culturele statusschaal van Ganzeboom, De Graaf & Kalmijn (1987). De gegevens hebben niet steeds betrekking op huidige beroepen, maar zijn waar mogelijk aangevuld met gegevens over eerder uitgeoefende beroepen. Voor UTR86 hebben we niet alleen de beschikking over het huidige/laatste beroep, maar ook over eerste beroep. Verschillen tussen leeftijdsgroepen in huidig/laatste beroep zijn opgebouwd uit cohort- en levensfaseverschillen; voor eerste beroep zijn er geen levensfaseverschillen en kunnen we via cohorten naar historische ontwikkelingen kijken.

De effecten van de controlevariabelen verschillen enigszins per bestand, maar laten toch min of meer hetzelfde beeld zien over het proces van beroepsverwerving. De opleidingshoogte is hierin de belangrijkste determinant (in doorsnee 0.60). Factoren die wat minder verschil maken zijn leeftijd (ouderen hebben beroepen met een hogere status dan jongeren), geslacht (vrouwen hebben hogere beroepen dan mannen) en beroep vader. Het consistent negatieve effect van geslacht verbaast wellicht hen die er voetstoots van uitgaan dat vrouwen het er op de arbeidsmarkt slechter afbrengen dan mannen. Toch is het geobserveerde patroon niet ongewoon; het kan grotendeels worden teruggevoerd op het feit dat vrouwen met beroepen die slecht betalen en lage status hebben, zich eerder uit de arbeidsmarkt terugtrekken. In ons geval wordt dit versterkt door de gekozen codering: met name in termen van culturele status scores vrouwenberoepen (bijv. kantoorbanen, onderwijsbanen) hoger dan in economische status. Het is wellicht dan ook geen toeval dat het effect van geslacht licht positief is in het enige bestand (UTR83) waarin beroepen niet naar culturele status zijn onderscheiden.

We vinden evenwel in Tabel 6 nauwelijks bevestiging voor de veronderstelling dat culturele socialisatie ook van belang is voor de verwerving van een beroep. Het hoofdeffect van culturele socialisatie is in geen van de steekproeven significant, maar het patroon van deze effecten wijst wel op een (zeer) klein effect. Dit betekent dat de directe rol van culturele socialisatie grotendeels lijkt uitgespeeld na de opleiding.

De twee interactie-effecten in Tabel 6 toetsen de twee andere veronderstellingen uit de culturele reproductietheorie. De interactie met leeftijd beziet of er verschillen zijn tussen generaties. Alleen in het geval van het eerste beroep in UTR86 zijn deze eventuele verschillen eenduidig toe te schrijven aan historische veranderingen. De interacties met leeftijd zijn vrijwel alle negatief, maar in een geval significant positief. Een levensfase-interpretatie van de afgenomen betekenis van culturele socialisatie voor huidig/laatste beroep in de oudere cohorten is aannemelijk.

De tweede interactieterm toetst de veronderstelling dat culturele socialisatie alleen van belang is voor beroepsverwerving als men ook over een hoge opleiding beschikt. In dat geval versterken culturele socialisatie en opleiding elkaar. Twee van deze zes interactie-effecten zijn statistisch significant, maar een ervan is negatief en de andere positief. Voor het overige overheersen de negatieve coëfficiënten. Deze wijzen in de richting van een compensatie van culturele socialisatie en opleidingsniveau. Dit is in strijd met de cultivatiehypothese.

Alles bijeengenomen heeft de culturele reproductietheorie weinig extra verklarende kracht wat betreft het bereikte beroep. Er is nergens een significant effect onder een doorsnee van de

steekproef. Wel vinden we aanwijzingen dat culturele socialisatie voorheen belangrijker was voor de verwerving van een beroep. Deze ontwikkeling is op zichzelf in strijd met de culturele reproductietheorie.

Sociaal netwerk

De volgende serie regressievergelijkingen, in Tabel 7, heeft betrekking op een derde aspect van het stratificatieproces, de opbouw van een sociaal netwerk. We meten de kwaliteit van dit netwerk af aan de hoogte van de opleiding van de interactiepartners, waarvan er twee worden onderscheiden: de (huwelijks)partner en de beste vriend. De opleiding van de partner is aanwezig in vijf databestanden, de opleiding van de beste vriend in drie bestanden. (Indien men geen partner, dan wel geen 'beste vriend' heeft, is men uit deze analyse weggelaten.) De vraag die Tabel 6 beantwoordt is of zij die in cultuur gesocialiseerd zijn een hoger opgeleide partner en/of vrienden aantrekken dan anderen.

De analyse van de controlevariabelen laat zien dat het opleidingsniveau van netwerkkleden in belangrijke mate samenhangt met de eigen opleiding. Dit is bij beste vrienden evenzeer het geval als voor huwelijkspartners. Deze coëfficiënten zijn behoorlijk groot (ca. 0.50) hetgeen erop wijst dat de sociale structuur in dit opzicht behoorlijk gesloten is. Naast het effect van de eigen opleiding, is er in een aantal gevallen ook nog een significant effect van de opleiding van de ouders. Voorts hebben vrouwen natuurlijk hoger opgeleide huwelijkspartners dan mannen. Opmerkelijk is dat we hierbij ook effecten aantreffen van de leeftijd (jongere mensen hebben hoger opgeleide huwelijkspartners).

Het hoofdeffect van culturele socialisatie op het opleidingsniveau van huwelijkspartner en/of beste vriend is in alle gevallen positief, maar niet heel groot. In doorsnee is het .08 en het is maar in vier van de acht berekende vergelijkingen statistisch significant. Het patroon wijst er niettemin op dat een culturele herkomst toch wel iets invloed heeft op dit aspect van sociale netwerkvorming.

De interactieterm met leeftijd kan hier weer betrekkelijk veilig als een historisch verschil worden opgevat. Dit geldt wellicht wat minder voor het opleidingsniveau van de beste vriend dan voor dat van de partner. Ook hier wijzen deze coëfficiënten erop dat culturele socialisatie vroeger een belangrijker kenmerk was dan in het recente verleden: twee van de acht interactie-effecten zijn significant positief, en slechts één van de acht heeft een negatief teken. Dit is andermaal in strijd met de trendhypothese.

De interactie tussen opleiding en culturele socialisatie biedt ten slotte geen eenduidig beeld. Een van de interactie-effecten is significant, en het patroon is in grote meerderheid dan van een negatieve interactie. Dit wijst erop dat werking van culturele socialisatie en opleiding elkaar compenseren.

Cultuurparticipatie

Als vierde komen we bij de variabele die bij alle vijf bestanden min of meer centraal stond bij het onderzoeksontwerp: de deelname aan culturele activiteiten. Tabel 8 geeft hierover de relevante regressievergelijkingen weer. Hoewel cultuurparticipatie in de vijf bestanden op nogal uiteenlopende wijze is geoperationaliseerd, gelijken de regressievergelijkingen behoorlijk veel op elkaar.

De analyse laat zien dat van de controlevariabelen de opleidingshoogte de grootste rol speelt. Het effect ervan is in doorsnee rond de 0.30. Het beroep draagt in de meeste gevallen ook significant bij. Dit is niet of nauwelijks het geval voor de opleiding van beide ouders, maar het is van belang aan te tekenen dat dit komt doordat culturele socialisatie in de vergelijkingen is opgenomen.

Zoals elders is aangetoond (Ganzeboom & De Graaf 1991), verloopt het effect van de opleiding van ouders op culturele participatie van hun kinderen vrijwel volledig via de culturele socialisatie die het ouderlijk gezin heeft geboden. Vrouwen zijn volgens alle bestanden cultureel actiever dan mannen. De verschillen tussen jongeren en ouderen zijn niet groot. Volgens vier van de vijf bestanden zijn ouderen wat actiever. Dat dit in één bestand (UTR83) niet het geval is komt doordat dit het enige is waarin bioscoopbezoek als vorm van cultuurdeelname is opgenomen.

Overeenkomstig resultaten van eerder onderzoek (zie o.m. Ganzeboom 1989, Maas e.a. 1990) draagt een culturele socialisatie volgens alle bestanden significant bij aan cultuurparticipatie. Het effect is in doorsnee .23, hetgeen culturele socialisatie na opleiding de meest krachtige determinant van cultuurparticipatie maakt. Dit is op zichzelf een krachtige bevestiging van culturele reproductietheorie: een culturele leefstijl komt niet alleen in het opleidingsstelsel tot stand, los daarvan is de culturele geaardheid van het ouderlijk milieu van groot belang.

De interactie tussen culturele socialisatie en leeftijd is in dit geval niet eenduidig te interpreteren. Het is redelijk om aan te nemen dat er in dit geval levensfase-effecten zullen zijn. Het is evenwel ook redelijk om aan te nemen dat deze levensfase-effecten negatief zullen zijn: vanwege de tijdafstand zal in de meer gevorderde levensloop culturele socialisatie van geringer belang zijn. In vier van de vijf vergelijkingen is het effect negatief positief, maar in slechts één van deze gevallen is dit ook statistisch significant. Dit kan worden gezien als een bevestiging van de trendhypothese.

De interactie tussen opleiding en culturele socialisatie test in welke mate beide vormen van socialisatie elkaars werking compenseren dan wel versterken. Een positieve interactie zou erop wijzen dat een hogere opleiding alleen cultuurdeelname bevordert, wanneer men daar thuis is op voorbereid (en andersom). De feiten liggen andersom: vier van de vijf interactie-effecten zijn negatief en wijzen erop dat thuis en school elkaar bij cultuurdeelname compenseren.

Culturele kennis en vaardigheden

Tabel 9 heeft betrekking op de verwerving van culturele kennis en vaardigheden. Het gaat hierbij om bij uitstek cognitieve kenmerken. In vier bestanden beschikken we over de uitslagen van een kennistest met betrekking tot culturele stimuli. De concrete items variëren nogal van inhoud, maar hebben meest betrekking op de herkenning van schilderijen en gebouwen (benoemen in termen van schilder en stijl), en 'weetjes' uit de geschiedenis van kunst en cultuur. In een van deze vier bestanden (UTR89) beschikken we daarnaast nog over een zelfbeoordeling met betrekking tot beheersing van drie moderne vreemde talen. Het gaat bij deze variabelen om zaken met een uitermate cognitieve inslag, waarvan we zouden veronderstellingen dat de beheersing ervan bij uitstek binnen het onderwijs tot stand wordt gebracht. De vraag is of de invloed van een cultureel gericht milieu van herkomst zich ook uitstrekt naar dit type kenmerken.

Blijkens de effecten van de controlevariabelen blijken culturele kennis en vaardigheden voornamelijk een zaak van het genoten opleidingsniveau te zijn. De operationalisering van de variabelen verschilt nogal per bestand, en daarmee de invloed van de controlevariabelen. Hogere beroepsgroepen blijken in alle bestanden over meer kennis en vaardigheden te beschikken, maar er zijn sterk fluctuerende verschillen tussen mannen en vrouwen, en tussen jongeren en ouderen. De opleiding van vader en moeder doet er niet systematisch toe, hetgeen weer grotendeels is toe te schrijven aan de tussenliggende invloed van culturele socialisatie.

Het hoofdeffect van culturele socialisatie op culturele kennis en vaardigheden varieert nogal tussen de bestanden, maar is in alle gevallen positief en slechts in één geval (UTR83) niet significant. Het effect lijkt duidelijk sterker voor culturele kennis dan voor beheersing van vreemde talen. De

conclusie is duidelijk: een culturele herkomst helpt niet alleen een hogere opleiding te bereiken, maar draagt ook verder nog bij aan vorming van competentie die binnen het onderwijs wordt nagestreefd.

Met betrekking tot de verschillen tussen leeftijdsgroepen vinden we andermaal dat het effect van culturele socialisatie het sterkst is onder ouderen. Als we er ook hier van uitgaan dat levensfase-effecten hier leiden tot een negatieve interactie (het effect van de opvoeding dempt af gedurende de levensloop), dan is hier een duidelijke slotsom: de betekenis van culturele socialisatie in het milieu van herkomst neemt historisch gezien af. De interactie tussen culturele socialisatie en opleiding is in geen geval significant en in de meeste gevallen negatief. Er is ook hier niets dat wijst op de wederzijdse versterking van culturele socialisatie en de opleiding.

Sociale presentatie

Ten slotte richten we de analyse op een type variabelen die te maken hebben met de presentatie in het sociale leven. Men zou vanuit de culturele reproductietheorie verwachten dat zij die uit een cultureel gericht milieu van herkomst komen, zich meer in de dagelijkse omgang presenteren overeenkomstig formele normen. Er zijn over deze materie drie indicaties ter beschikking. In twee bestanden vinden we een beoordeling van het ABN van de respondent door de interviewer. In één bestand vinden we daarnaast zelfbeoordelingen omtrent tafelmanieren en omgangsvormen. Tabel 10 presenteert de invloed van controlevariabelen en de culturele socialisatie.

De controlevariabelen leveren in deze gevallen een interessant patroon op. De opleidingshoogte is belangrijk voor de beheersing van het ABN, maar niet voor tafelmanieren en omgangsvormen. Voor zowel tafelmanieren als omgangsvormen vinden we dat ouderen er veel meer aan hechten dan jongeren. Verder zijn vrouwen (naar eigen oordeel!) aanzienlijk welgemanierder dan mannen. In geen van deze gevallen is er een direct effect van de opleiding van de ouders.

Culturele socialisatie heeft een significant positief effect op al deze vormen van sociale presentatie. Wie uit een cultureel milieu komt, beheerst het ABN beter, en hecht meer aan nette tafelmanieren en omgangsvormen.

De interacties met leeftijd vormen een merkwaardig patroon. Wat betreft ABN en omgangsvormen zijn er geen verschillen tussen de leeftijdsgroepen. Wat betreft tafelmanieren is er een vrij grote positieve interactie. Dit moet zo geïnterpreteerd worden dat onder de ouderen culturele socialisatie inderdaad bijdraagt aan tafelmanieren, maar dat onder jongeren dit verband inmiddels in zijn tegendeel is verkeerd: het zijn nu degenen die uit een cultureel milieu komen die het minst hechten aan tafelmanieren. Dit is een tot de verbeelding sprekende verschuiving, die zich opnieuw het beste als een historische verschuiving laat interpreteren. Alvorens men echter hier al te haastig de opkomst van de post-materialistische zestiger jaren generaties ziet, moet men wel bedenken dat dit interactie-effect zich niet herhaalt voor hechting aan omgangsvormen.

6. Conclusies en discussie

De conclusies uit de voorgaande analyses, en daarmee de antwoorden op de in het begin geformuleerde probleemstellingen kunnen als volgt worden samengevat.

a. Indien iemand is grootgebracht in een cultureel actief milieu heeft dit een duidelijk aanwijsbare invloed op diens statusposities en leefstijl. Deze invloed treedt het meest aan het licht bij vorderingen in het onderwijs. Sterke effecten zijn er ook bij leefstijlkenmerken die niet onmiddellijk het object zijn van het schoolcurriculum: cultuurdeelname, kennis van culturele objecten, manieren van presentatie in sociale omgang. Kleinere, maar statistisch significante invloeden worden aangetroffen bij vorming

van het sociale netwerk (opleidingshoogte partner en opleidingshoogte beste vriend). De enige variabele waarbij een effect van culturele socialisatie systematisch lijkt te ontbreken is de hoogte van het beroep. Wellicht ten overvloede zij opgemerkt dat deze conclusies betrekking hebben op directe effecten, terwijl de werking van relevant controlevariabelen constant is gehouden.

b. In strijd met de verwachting zoals geformuleerd op basis van de hypothesen van de culturele reproductietheorie is het *niet waar* dat de invloed van het cultureel klimaat in het ouderlijk milieu recent een grotere omvang heeft dan voorheen. Voor kenmerken die eenduidig in de levensloop gesitueerd zijn, zoals daar zijn de opleiding van de respondent, de opleiding van de partner en het eerste beroep is er eenduidig sprake van een historisch verminderend effect. In de jongere cohorten speelt de culturele afkomst een aanzienlijk geringere rol dan in oudere cohorten. Voor kenmerken die niet eenduidig in de levensloop gesitueerd zijn laat een dergelijke conclusie zich niet zomaar formuleren omdat hierbij immers cohorteffecten en leeftijdseffecten vermengd worden. Het is echter redelijk te veronderstellen dat leeftijdseffecten van culturele socialisatie negatief zullen zijn: het effect van culturele socialisatie in de vroege jeugd vermindert in de latere levensfasen. Wanneer men van deze veronderstelling uitgaat, laten de meeste van de door ons gevonden interacties tussen leeftijd en het effect van culturele opvoeding zich interpreteren als een historische vermindering van de betekenis van culturele socialisatie. Over het geheel genomen treedt ook voor deze kenmerken een grotere invloed aan de dag in de oudere cohorten.

c. Er is geen spoor van bewijs dat effecten van cultureel klimaat thuis en opleiding elkaar systematisch versterken. De hypothese uit de culturele reproductietheorie dat het moderne onderwijs in het bijzonder personen uit cultureel gegoede milieus zou bevoordelen doordat het gebodene als het ware 'in goede aarde valt' (Marcus 4-8, Mattheüs 13-8, Lucas 8-1) dienen daarmee naar Frankrijk teruggewezen te worden.

d. De hierboven geformuleerde conclusies blijken niet af te hangen van de specifieke operationalisatie van culturele socialisatie of van de keuze van de onderzoeksgroep. Zij hebben dus een bijzonder grote validiteit.

Literatuur

Beek, P. van; Knulst, W.P. (1991) De kunstzinnige burger. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Bernstein, B. (1971) Class, codes and control (vol. III). London: Routledge & Kegan Paul.

Bourdieu, P. (1984[1979]) Distinction. Routledge: Kegan Paul [or. Les Editions de Minuit 1979].

Bourdieu, P. & J.-C. Passeron (1979[1964]), The inheritors: French students and their relation to culture (with a new epilogue) [or.: Le héritiers: les étudiants et la culture], University of Chicago Press, Chicago [or. Paris, 1964].

Bourdieu, P. & J.-C. Passeron (1977[1970]) Reproduction in education, society and culture [or. La reproduction], Sage (or. Editions de Minuit), London [or. Paris, 1970].

Calcar, C. van & J.K. Koppen (1984) Cultureel kapitaal; op weg naar een instrument, Amsterdam: Stichting Centrum voor Onderwijsonderzoek (rapport #48).

Dimaggio, P. (1982) Cultural capital and school success: the impact of status culture participation on the grades in U.S. High school students, *American Sociological Review* (47), 189-201.

DiMaggio, Paul; Mohr, John (1986). Cultural Capital, Educational Attainment and Marital Selection. *American Journal of Sociology* (90-6), pp.1231-1251.

Ganzeboom, H. (1989) *Cultuurdeelname in Nederland*. Assen: Van Gorcum.

Ganzeboom, H., P. de Graaf & M. Kalmijn (1987) De culturele en de economische dimensie van beroepsstatus, *Mens en Maatschappij* (62-2): 153-175.

Ganzeboom, H.B.G.; Graaf, P.M. de; Robert, P. (1990) Reproduction theory on socialist ground: intergenerational transmission of inequalities in Hungary. In: *Research in Social Stratification and Social Mobility* (9), 79-104.

Ganzeboom, H.B.G.; Ultee, W.C. (1992) *Familie-enquête Nederlandse Bevolking [databestand]*. Nijmegen: Vakgroep Sociologie, Katholieke Universiteit.

Ganzeboom, H.; Graaf, P. de (1991) Sociale herkomst, culturele socialisatie en cultuurparticipatie: een sibling-analyse. *Sociale Wetenschappen* (34-4): 272-287.

Graaf, P.M. de (1986) The impact of financial and cultural resources on educational attainment in the Netherlands. *Sociology of Education* (59): 237-246.

Graaf, P.M. de (1987) *De invloed van financiële en culturele hulpbronnen in onderwijsloopbanen*. Nijmegen: Instituut voor Toegepaste Sociologie (dissertatie RUU).

Graaf, P.M. de (1988) Parents' financial and cultural resources, grades, and transition to secondary school in the Federal Republic of Germany. *European Sociological Review* (4-3), 209-221.

Graaf, P. de; Ganzeboom, H.B.G. (1990) Family background and educational attainment in the Netherlands of birth cohorts 1891-1960,

Graetz, B. (1988) The reproduction of privilege in Australian education. *British Journal of Sociology* (39-3): 358-376.

Jaccard, J.; Turrisi, R.; Wan, C.K. (1990) *Interaction effects in multiple regression*. Newbury park: Sage (University Paper 72).

Jager, H. de (1967) *Cultuuroverdracht en concertbezoek*. Leiden: Stenfert Kroese.

Kalmijn, M.; Batenburg, R. (1986) Reproductie van cultureel en economisch kapitaal op een traditioneel en een montessori-lyceum. *Tijdschrift voor Onderwijsresearch* (11), 149-163.

Katsillis, J.; Rubinson, R. (1990) Cultural capital, student achievement, and educational reproduction: the case of Greece. *American Sociological Review* (55-2): 270-279.

Knulst, W.P. (1989) Van vaudeville tot video, Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau (Sociale en Culturele Studies #12).

Lamont, M., Lareau, a. (1988) Cultural capital: allusions, gaps, and glissandos in recent theoretical developments. *Sociological Theory* (6-3), 153-168.

Lareau, A. (1987) Social class and family-school relationships: the importance of cultural capital. *Sociology of Education* (56-2), 73-85.

Maas, I.; Verhoeff, R.; Ganzeboom, H.B.G. (1990) Podiumkunsten & publiek. Rijswijk: Ministerie van WVC.

Maas, I. (1990) Deelname aan podiumkunsten via de podia, de media en actieve beoefening. Substitutie of leereffecten? Utrecht: Rijksuniversiteit (dissertatie).

Robinson, R.; Garnier, M. (1985) Class reproduction among men and women in France: Reproduction theory on its home ground. *American Journal of Sociology* (91): 159-177.

Rupp, J.C.C.; Walet, M.; Wolput, B. van (1990) Cultureel versus economisch georiënteerde basisscholen en hun publiek. *Sociologische Gids* (37), 333-350.

Swaan, A. De (1986) Kwaliteit is klasse, Bakker, Amsterdam.

Swartz, D. (1977) Pierre Bourdieu: the cultural transmission of social inequality, *Harvard Educational Review* (47-4): 545-555.

TABEL 1: Databestanden

Titel	Code	Jaar	Woonwijken
Ganzeboom 74 jaar	UTR83	1983	324 inwoners van de stad Utrecht, 20 t/m
Ganzeboom jaar	UTR8485	1984-85	510 inwoners van de stad Utrecht, 20 t/m 74
De Graaf	UTR86	1986	469 inwoners van de stad Utrecht, 20 t/m 74 jaar
Verhoeff e.a. met randgemeenten, 20 t/m 74 jaar	NED8788	1987-88	531 inwoners van 10 stedelijke gebieden
Ganzeboom t/m 74 jaar	UTR8889	1988-89	724 inwoners van de provincie Utrecht, 20

TABEL 2: Operationalisaties culturele socialisatie in het ouderlijk milieu

	Factorloadingen items culturele socialisatie				
	Utr83	Utr8485	Utr86	Ned8788	Utr89
lezen in ouderlijk gezin		.638	.710		
lezen vader			.663		.571
lezen moeder			.649		.578
ouders lazen voor			.575		
ouders stimuleerden lezen	.750	.691	.731		
ouders stimuleerden bibliotheekbezoek als kind lid bibliotheek			.509		
boekenbezit in ouderlijk gezin		.520			
ouders kochten boeken		.728	.767		.764
Nederlands woordenboek atlas			.734		
		.625			
		.507			
met ouders naar museum/tentoonstellingen	.739	.697	.607		
met ouders naar concert		.645		.724	
met ouders naar toneel				.682	
met ouders naar dans				.618	
met ouders naar muziektheater				.652	
met ouders steden bezichtigen		.665			
ouders naar museum		.667			.741
ouders naar de schouwburg	.644	.630	.593	.726	.739
ouders naar concert			.635	.776	.750
ouders naar dans				.625	
ouders naar muziektheater				.719	
moeder speelt muziekinstrument				.370	
ouders houden van klassieke muziek	.690				
Verklaarde variantie	.499	.407	.432	.441	.484
Cronbach's alpha	.664	.837	.879	.835	.783

TABEL 3: Operationalisaties te voorspellen variabelen

Bestand	Aantal items	Cronbach's alpha	Beschrijving
Opleidingsniveau	UTR83	1	- Hoogst voltooide opleiding
	UTR8485	1	- Hoogst voltooide of huidige opleiding
	UTR86	1	- Hoogst voltooide of huidige opleiding
	NED8788	1	- Hoogst voltooide of huidige opleiding
	UTR89	1	- Hoogst voltooide of huidige opleiding
Beroepsloopbaan			
- beroepsstatus	UTR83	1	- Status huidige of vroegere beroep (ongeschoolde arbeid, geschoolde arbeid, lagere employeés, kleine zelfstandigen, middelbare employeés, hogere beroepen)
- culturele status 1e beroep (Ganzeboom, De Graaf & Kalmijn, 1987)	UTR86	1	- Eerste beroep, gehercodeerd naar culturele status
- culturele beroepsstatus	UTR8485	1	- Huidige of vroegere beroep, gehercodeerd naar culturele status
culturele status	UTR86	1	- Huidige of laatste beroep, gehercodeerd naar culturele status
culturele status	NED8788	1	- Huidige of vroegere beroep, gehercodeerd naar culturele status
culturele status	UTR89	1	- Huidige of laatste beroep, gehercodeerd naar culturele status
Opleiding partner	UTR8485	1	- Hoogst voltooide of huidige opleiding

	UTR86	1	-	Hoogst voltooide of huidige opleiding
	NED8788	1	-	Hoogst voltooide opleiding
	UTR89	1	-	Hoogst voltooide of huidige opleiding
Opleiding beste vriend	UTR86	1	-	Hoogst voltooide opleiding
	NED8788	1	-	Hoogst voltooide opleiding
	UTR89	1	-	hoogst voltooide opleiding
Cultuurparticipatie itemscores	UTR83	4	.821	Gewogen optelling van gestandaardiseerde
	UTR8485	10	.839	Optelling van gestandaardiseerde itemscores
	UTR86	5	.650	Aantal itemscores boven de mediaan
	NED8788	8	.641	Aantal activiteiten waaraan wordt deelgenomen
gedeeld door het totale aantal	UTR89	4	.708	Optelling van gestandaardiseerde itemscores
Kennis van cultuur itemscores	UTR83	10	.882	Gewogen optelling van gestandaardiseerde
	UTR8485	20	.803	Aantal juist beantwoorde vragen
	NED8788	8	.729	Aantal juist beantwoorde vragen gedeeld door
het totale aantal	UTR89	8	.633	Aantal juist beantwoorde vragen gedeeld door
het totale aantal				
Beheersing vreemde talen	UTR89	9	.907	Aantal antwoorden die duiden op een goede
beheersing van frans, duits of engels gedeeld door het totale aantal				
Social presentatie				
- tafelmanieren	UTR89	8	.688	Aantal tafelmanieren die thuis meestal of
altijd gepraktiseerd worden en respondent hecht belang aan deze manieren gedeeld door het totale aantal items				
- belang omgangsvormen	UTR89	12	.837	Aantal omgangsvormen waaraan belang gehecht
wordt gedeeld door het totale aantal items				
- ABN	UTR86	1	-	Beoordeling door interviewer van het
taalgebruik van de respondent(e)				
	UTR89	6	.729	Beoordeling door interviewer van aspecten van
het taal- en spraakgebruik van de respondent(e), optelling van de positieve scores gedeeld door het totale aantal				

TABEL 4: Culturele socialisatie en ouderlijk milieu

	culturele socialisatie				
	UTR83	UTR8485	UTR86	NED8788	UTR89
opleiding vader	.292***	.375***	.349***	.276***	.235***
opleiding moeder	.207***	.136***	.236***	.295***	.336***
culturele status beroep vader	.109*	.170***	.042	.084*	.122***
leeftijd/10	-.025 (-.040)	-.103*** (-.173)	-.001 (-.002)	.023 (.034)	-.036 (-.054)
sekse (man)	.130 (.065)	-.174*** (-.086)	-.116 (-.056)	.054 (.027)	-.133** (-.067)
Verklaarde variantie	.312	.500	.315	.263	.372

Ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten en (gestandaardiseerde coëfficiënten)

Significantieniveaus: *** p<.01; ** p<.05; * p<.10

TABEL 5: Invloed van culturele socialisatie in het ouderlijk milieu op het behaalde opleidingsniveau

	UTR83	UTR8485	UTR86	NED8788	UTR89
opleiding vader	.155**	.332***	.248***	.250***	.179***
opleiding moeder	.287***	.111**	.127**	.150***	.119***
sekse (man)	.200** (.099)	.290*** (.143)	.239*** (.115)	.397*** (.195)	.322*** (.161)
leeftijd/10	-.096*** (-.152)	-.108*** (-.181)	-.168*** (-.262)	-.122*** (-.173)	-.159*** (-.241)
culturele socialisatie	.192***	.224***	.167***	.136***	.254***
culturele socialisatie * leeftijd/10	.027	.038*	.051*	.042	.082***
Verklaarde variantie	.388	.489	.366	.265	.343

Ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten (gestandaardiseerde coëfficiënten)

Significantieniveaus: *** p<.01; ** p<.05; * p<.10

TABEL 6: Invloed van culturele socialisatie in het ouderlijk milieu op de beroepsloopbaan

	Status huidig beroep		Culturele status huidig beroep		huidig beroep	huidig beroep	huidig beroep
	UTR83	UTR8485	eerste beroep	UTR86			
opleiding	.694***	.612***	.527***	.685***	.525***	.550***	
culturele status beroep vader	-	.076	.157***	.026	.202***	.206***	
status beroep vader	.081						
seks (man)	-.246***						
	(.099)	(-.190)	(-.095)	(-.131)	(-.224)	(-.123)	
leeftijd/10	.148***	.125***	-.021	.065**	.021	.097***	
	(.232)	(.202)	(-.031)	(.096)	(.030)	(.144)	
culturele socialisatie	.022	.025	.032	.074	.052	-.012	
culturele socialisatie * leeftijd/10	.000	.073***	-.016	-.025	-.013	-.016	
culturele socialisatie * opleiding	.110**	-.069	-.008	-.022	-.024	-.059*	
Verklaarde variantie	.500	.414	.355	.455	.397	.345	
N	274	415	356	348	507	669	

Ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten en (gestandaardiseerde coëfficiënten)

Significantieniveaus: *** p<.01; ** p<.05; * p<.10

TABEL 7: Invloed van culturele socialisatie in het ouderlijk milieu op het opleidingsniveau van partner en vrienden

	Opleidingsniveau partner		beste vriend	partner	beste vriend	partner	beste vriend
	UTR8485	UTR86					
opleiding	.454***	.599***	.587***	.403***	.360***	.485***	.476***
opleiding vader	.131*	.079	.012	.120**	.107**	.091**	.101**
opleiding moeder	.036	.000	.044	-.031	.090*	.147***	.108**
seks (man)	-.592***	-.390***	-.154*	-.654***	.118	-.470***	.018
	(-.298)	(-.186)	(-.074)	(-.331)	(.058)	(-.235)	(.009)
leeftijd/10	-.046	-.088***	.017	-.103***	-.042	-.063***	-.036
	(-.071)	(-.130)	(.026)	(-.141)	(-.059)	(-.093)	(-.053)
culturele socialisatie	.105*	.071	.067	.129 **	.193***	.078**	.041
culturele socialisatie * leeftijd/10	.062**	-.028	.006	.064*	.022	.006	.035
culturele socialisatie * opleiding	.016	-.027	-.071*	-.022	-.043	.004	-.050
Verklaarde variantie	.507	.522	.387	.354	.344	.509	.358
N	306	331	431	389	420	587	641

Ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten en (gestandaardiseerde coëfficiënten)

Significantieniveaus: *** p<.01; ** p<.05; * p<.10

TABEL 8: Invloed van culturele socialisatie in het ouderlijk milieu op cultuurparticipatie

	UTR83	UTR8485	UTR86	NED8788	UTR89	
opleiding	.282***	.259***	.428***	.129**	.410***	
culturele status beroep	-	.126**	-.017	.260***	.107***	
beroepsstatus	.178***	-	-	-	-	
opleiding vader	.108	-.048	.020	.080	-.146***	
opleiding moeder	.075	.050	.024	.030	.133***	
sekse (man)	-.230** (-.115)	-.054 (-.027)	-.233** (-.113)	-.143 (-.072)	-.294*** (-.147)	
leeftijd/10	-.013 (-.021)	.016 (.026)	.022 (.035)	-.022 (-.032)	.090*** (.137)	
culturele socialisatie	.174***	.333***	.151**	.208***	.245***	
culturele socialisatie * leeftijd/10	-.066*	-.004	-.054	-.028	.020	
culturele socialisatie * opleiding	-.065	-.065	-.052	-.076*	.012	
Verklaarde variantie		.399	.336	.253	.258	.363

Ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten en (gestandaardiseerde coëfficiënten)

Significantieniveaus: *** p<.01; ** p<.05; * p<.10

TABEL 9: Invloed van culturele socialisatie in het ouderlijk milieu op 'culturele' kennis

	Kennis van cultuur			Kennis vreemde talen	
	UTR83	UTR8485	NED8788	UTR89	UTR89
opleiding	.269***	.433***	.137**	.381***	.394***
culturele status beroep	-	.084	.174***	.120***	.068**
beroepsstatus	.169**	-	-	-	-
opleiding vader	.124	.043	.145***	-.093**	.084**
opleiding moeder	.065	.012	.116**	-.002	.149***
sekse (man)	.360*** (.180)	.263*** (.130)	.017 (.009)	-.044 (-.022)	.144** (.072)
leeftijd/10	.107*** (.170)	.214*** (.358)	-.021 (-.031)	.116 (.175)	-.047** (-.071)
culturele socialisatie	.022	.274***	.220***	.170***	.073*
culturele socialisatie * leeftijd/10	-.034	.024*	.026	.015	.085***
culturele socialisatie * opleiding	.000	-.072	-.065	-.047	-.012
Verklaarde variantie	.286	.413	.296	.225	.413

Ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten en (gestandaardiseerde coëfficiënten)

Significantieniveaus: *** p<.01; ** p<.05; * p<.10

TABEL 10: Invloed van culturele socialisatie op omgangsvormen

	ABN	ABN	Tafel- manieren	Omgangs- vormen
	UTR86	UTR89	UTR89	UTR89
opleiding	.304***	.357***	.166***	.048
culturele status beroep	.049	.032	.121**	-.037
opleiding vader	.119*	.017	.016	-.101*
opleiding moeder	-.019	-.050	.046	.050
sekse (man)	-.020 (-.009)	-.011 (-.005)	-.240*** (-.120)	-.349*** (-.174)
leeftijd/10	.052 (.081)	.027 (.041)	.235*** (.357)	.187*** (.283)
culturele socialisatie	.157**	.182***	.088*	.109**
culturele socialisatie * leeftijd/10	-.065*	-.039	.097***	.003
culturele socialisatie * opleiding	-.104*	-.091**	-.121***	.006
Verklaarde variantie	.212	.206	.191	.097

Ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten en (gestandaardiseerde coëfficiënten)

Significantieniveaus: *** p<.01; ** p<.05; * p<.10